

Olga WASIUTA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

PROBLEMY DEMOGRAFICZNE FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Abstrakt:

W artykule przedstawiono ewolucję sytuacji demograficznej Federacji Rosyjskiej w kontekście ogólnych prawidłowości demograficznych oraz procesów geopolitycznych, które wpływają na wszystkie sfery życia społecznego. Autorka wykazuje, że załamanie demograficzne jakiego nastąpiło w Rosji w ostatnich dekadach jest procesem, który dotychczas nie doczekał się pełnego wyjaśnienia. Mimo swojej odmienności, sytuacja demograficzna w Rosji posiada obecnie wiele analogii z tą, która ma miejsce w państwach Europy Zachodniej – chodzi tu zwłaszcza o szybką starzenie się społeczeństwa i jego wymieranie, oraz masowy napływ imigrantów, w szczególności muzułmańskich. W najbardziej jaskrawy sposób jest to widoczne na rosyjskim Dalekim Wschodzie, skąd ludność rosyjską emigruje, a jej miejsce szybko zajmują Chińczycy. We wnioskach autorka wskazuje na konieczność zmiany polityki władz rosyjskich, która powinna zapobiegać skutkom załamania demograficznego i dążyć do zwiększenia dynamiki demograficznej, a z drugiej strony prowadzić do kontroli żywiołowego napływu obcych kulturowo migrantów, który zagraża bezpieczeństwu państwa. Opracowaniu prognoz rozwoju sytuacji demograficznej nie sprzyja obecność wzajemnie sprzecznych danych statystycznych, które najprawdopodobniej są zmanipulowane i mało wiarygodne.

Słowa kluczowe: Daleki Wschód, migracje, Rosja, sytuacja demograficzna, zaludnienie.

Ogólne prawidłowości demograficzne

Zagadnienia demograficzne stanowią od kilku dekad jeden z głównych problemów, które mogą w dramatyczny sposób wpłynąć na przyszły rozwój i losy poszczególnych państw, regionów i całego świata. Społeczeństwa państw rozwiniętych podlegają zaawansowanemu już procesowi starzenia, co prowadzi do ilościowej redukcji. Proces ten w przyszłości ma dotknąć kolejne kraje, także te zaliczane jeszcze do grupy rozwijających się. Populacje wielu państw będą się zmniejszać, w innych tempo przyrostu zaludnienia zwolni, ale ludzi na Ziemi

wciąż będzie przybywać. Zmiany demograficzne na świecie będą także odciskać swoje piętno na sytuacji gospodarczej, politycznej i społecznej świata w XXI wieku, przyczyniając się do narastania problemów i eskalacji konfliktów także na tle kulturowym. Ich źródłem już obecnie są m.in. ruchy migracyjne o międzyregionalnym zasięgu i ogromnej skali. Według przewidywań niektórych badaczy ludność świata znajdzie kiedyś swój nowy stan równowagi. Zanim to nastąpi, czeka nas jednak wiele dekad demograficznego niepokoju.

Prognozy demograficzne cechuje zawsze pewien istotny margines niepewności, który bierze się stąd, że opierają się one na ekstrapolacji trendów. Niepewność tę podkreśla fakt, że większość opracowywanych prognoz posiada zwykle trzy warianty (tzw. niski, średni i wysoki). O tym, który z nich był najbardziej bliski prawdy, przekonujemy się dopiero po upływie okresu, którego prognoza dotyczyła. Analiza prognoz demograficznych wykonywanych kilkadziesiąt lat temu ujawnia charakterystyczną tendencję. Jak wykazał m.in. W. Wilczyński (2015, s. 18) w odniesieniu do tzw. krajów rozwiniętych, nawet jeżeli prognozy te trafnie przewidywały liczbę ludności na rok 2000 (np. prognoza ONZ z 1975 roku), to nie wyjaśniały one w sposób poprawny procesów odpowiedzialnych za rozwój demograficzny. Dawni demografowie nie przewidzieli w szczególności dwóch procesów: masowego napływu imigrantów zamorskich do bogatych państw Zachodu, oraz dramatycznego spadku współczynnika urodzeń w tychże państwach. Prognozy zaludnienia na wiek XXI wykonywane kilkadziesiąt lat temu okazały się trafne dzięki podwójnemu błędowi: niedoszacowaniu imigracji i znacznemu przeszacowaniu liczby urodzeń. Na te dwa nie przewidziane przez demografów procesy: przyspieszenie imigracji i spadek liczby urodzeń, należy zwrócić uwagę w analizowaniu aktualnej sytuacji przeżywającej załamanie demograficzne Rosji. Aby przewidzieć przyszły los tego wielkiego niegdyś mocarstwa, nadal pozostającego największym terytorialnie państwem świata, należy starać się uniknąć błędów, jakie były udziałem demografów w ubiegłych dekadach.

Jedną z najczęściej wykorzystywanych dla wyjaśnienia przyczyn kryzysów demograficznych prawidłowością jest znana z podręczników zależność przyrostu naturalnego ludności od poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Zgodnie z tą zasadą im wyższy jest poziom ekonomiczny (poziom konsumpcji, „standard życia”) danego społeczeństwa, tym przyrost naturalny ma być wolniejszy. Na potwierdzenie tej zasady przytaczano wiele przykładów zarówno z państw bogatych jak i biednych. Skłaniało to wielu badaczy do przekonania, że np. problem eksplozji demograficznej należy rozwiązywać przy pomocy narzędzi ekonomicznych. Tłumaczono, że ograniczenie liczby dzieci następuje wraz z upowszechnieniem szkolnictwa, które opóźnia moment zakładania rodzin, a także na skutek czynników ekonomicznych, dzięki którym młode pokolenie ma możliwość zerwania z tradycyjnym modelem życia, którego nieodzownym składnikiem jest rodzina

wielodzielna. Odejście od tego modelu uzależniano od przemian kulturowych stymulowanych przez kapitał finansowy, nowoczesną technologię i organizację życia społecznego. W wielu badaniach wykazano, że wzrostowi dobrobytu mierzonego poziomem konsumpcji zwykle towarzyszy redukcja przyrostu naturalnego ludności. Teza ta wydawała się tak przekonująca, że stała się elementem jednej z podstawowych zasad demografii, czyli tzw. teorii demograficznego przejścia (*demographic transition theory*). Mimo to, przysługuje jej tylko status jednej z wielu prawidłowości i nigdy nie uzyskała rangi naukowego prawa. Stało się tak dlatego, że w każdym okresie istniały społeczności, które swoimi zachowaniami prokreacyjnymi zdawały się zaprzeczać, jakoby liczba dzieci zależała w głównej mierze od pieniędzy. Zauważono też, że w miarę rozwoju społeczno-ekonomicznego zmniejszanie współczynnika urodzeń następuje w poszczególnych krajach w innym tempie, czego nie dało się wyjaśnić czynnikami ekonomicznymi. Ponadto, okazało się że nie wszystkie kraje wysoko rozwinięte zmniejszają swoją dynamikę demograficzną proporcjonalnie do wzrostu PKB. Z jednej strony wskazywano na Francję, której zapaść demograficzna w XIX wieku nie była wyjaśniona przyczynami ekonomicznymi, a z drugiej – przykład Stanów Zjednoczonych Ameryki pokazywał, że sukces ekonomiczny wcale nie musi przekładać się na radykalny spadek liczby dzieci. Nieco później demografowie zakwestionowali zależność przyrostu naturalnego od sytuacji gospodarczej w oparciu o obserwację procesów zachodzących w Rosji i innych państwach powstałych w wyniku rozpadu ZSRR. W dawnych republikach tego upadłego mocarstwa nastąpił wówczas upadek gospodarki, który przełożył się także na drastyczne pogorszenie standardu życia ludności. Zgodnie z dyskutowaną prawidłowością, są to okoliczności, w których należałoby się spodziewać poprawy dynamiki demograficznej. Wbrew tego typu przewidywaniom, zarówno w Rosji jak i w innych państwach „poradzieckich” przyrost naturalny ludności nie tylko nie zwiększył się, ale nastąpiła katastrofa demograficzna, nie mająca precedensu w całej historii poza okresami wojen, wielkich katastrof żywiołowych, epidemii i klęsk głodu. Oznacza to, że prawidłowość wiążąca przyrost naturalny z warunkami ekonomicznymi ma ograniczony zakres stosowalności, a w szczególności nie tłumaczy ona sytuacji demograficznej Federacji Rosyjskiej.

Załamanie demograficzne Rosji i imigracja

Rosja przeżywa nie tylko przedłużający się kryzys gospodarczy, powiązany z prowadzoną agresywną polityką zagraniczną, ale także głębokie załamanie demograficzne. Przejawia się ono niskim wskaźnikiem urodzeń i wysoką śmiertelnością, co powoduje zmniejszanie się zaludnienia o 0,7-0,9 mln osób (0,5%) w skali roku (*Национальная...*, 2013, s. 353). Spadek liczby ludności wynikający z ruchu naturalnego w dużym stopniu kompensuje dodatnie saldo migracji, głównie z byłych republik radzieckich, ale przede wszystkim z Chin

(*Демографический...*, 2007, s. 533). W ciągu jednej minuty w Rosji rodzi się trzy osoby, a umiera pięć, śmiertelność przewyższa liczbę narodzin średnio o 1,7 razy, a w oddzielnych regionach od 2 do-3 razy¹. Informacje te potwierdzają oficjalne dane publikowane przez Państwową Federalną Służbę Statystyczną (tab. 1).

Tab. 1. Dynamika demograficzna Federacji Rosyjskiej

Lata	Urodzenia w tys.	Zgony w tys.	Saldo ruchu naturalnego w tys.	Saldo migracji w tys.	Zmiana liczby ludności w tys.
1990	1989	1656	332	181	513
1995	1364	2204	-840	504	-336
2000	1267	2225	-959	462	-497
2005	1457	2304	-847	347	-500
2010	1789	2029	-240	431	191
2015	1943	1912	30	204	234
2018	1604	1829	-225	160	-65

Źródło: *Federal State Statistics Service* (Rosstat), www.worldometers.info

Dramatyczny obraz przedstawiają prognozy demograficzne dla Rosji. Według ONZ, do 2050 roku populacja Rosji zmniejszy się aż o 30 milionów ludzi² w wyniku emigracji, chorób, wyniszczających uzależnień, samobójstw i morderstw. Pod względem liczby samobójstw w przeliczeniu na 100 tys. osób Rosja zajmuje pierwsze miejsce w świecie. Według oficjalnych danych, ponad połowa rodzących się Rosjan przychodzi na świat chorymi. Przyczyn tej dramatycznej sytuacji upatruje się w niepewnej sytuacji gospodarczej i społecznej mieszkańców, która sprzyja zwiększeniu liczby aborcji, rozwodów, dużej ilości dziecięcych zgonów. Jeśli w 1989 roku średnia długość życia wynosiła 70 lat, w tym 64 mężczyzn i 74 kobiet, to obecnie średnia długość życia Rosjan to tylko 66 lat, odpowiednio 57 dla mężczyzn i 71 dla kobiet (Черкецов, 2006, s. 95; *Основы геронтологии ...*, 2010, s. 33). W Rosji nie realizuje się jednak programów mających na celu zwalczanie przyczyn demograficznej zapaści, którymi są samobójstwa, wypadki w miejscu pracy, oraz choroby układu sercowo-naczyniowego wywołane alkoholizmem. Choroby i przedwczesna śmierć spotykają głównie ludzi w wieku produkcyjnym. Pijaństwo w Rosji odstrasza również zagranicznych inwestorów. Katastrofalne zmniejszenie się naturalnej reprodukcji oznacza, że w Rosji zaczął się nieodwracalny proces depopulacji i wyludniania się kraju.

¹ *Rosja w liczbach* (dane podane do 2012 roku)

<http://nawschododbuga.blog.pl/2014/08/25/rosja-w-liczbach-dane-podane-do-2012-roku-cz-2/>

² *Rosji grozi wielka katastrofa demograficzna?*

<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/rosji-grozi-wielka-katastrofa-demograficzna/lsl2e>

Dramatyczna sytuacja demograficzna Rosji sprawia, że w debacie publicznej i dyskusji naukowej coraz częściej przypomina się traktat Michaiła Łomonosowa z 1761 roku „O ochronie i rozmnażaniu narodu rosyjskiego”. Ten wielki uczony i twórca kultury rosyjskiej podkreślał znaczenie ludności w sytuacji wielkiego terytorium. Przekonywał, że to w ludności tkwi „majestat, moc i bogactwo” państwa, a nie w bezmiarze terytorium, które nie znaczy wiele, o ile nie posiada mieszkańców i nie jest zagospodarowane (Ломоносов, 1986, s. 131).

Spojrzenie na mapę i usytuowanie Rosji na geopolitycznej szachownicy świata uświadamia, że przed krajem tym stoją potężne wyzwania. Ich źródłem są z jednej strony rosnące w siłę Chiny z ludnością 10 razy liczniejszą niż Federacja Rosyjska. Z kolei na południu, pod szczytami Kaukazu czai się wojowniczy islam z szybko rosnącą liczbą ludności. Rosja jest jednym z najbardziej atrakcyjnych krajów dla migrantów z gęsto zaludnionych państw takich jak Chiny czy Wietnam, którzy przyjeżdżają w poszukiwaniu pracy. Z uwagi na długotrwałą recesję demograficzną, rosyjska gospodarka potrzebuje już pracowników z zagranicy (*Обозреватель*, 2008, s. 18). Obcokrajowcy przybywający w coraz większych ilościach mogą nie tylko zniekształcać strukturę zatrudnienia, ale także zakłócać równowagę w sferze społecznej i prowokować konflikty etniczne. Ponadto, stała obecność w Rosji licznej grupy cudzoziemców zwiększa zagrożenie imigracji nielegalnej. W ostatniej dekadzie XX wieku **migracyjny wzrost liczby** ludności Rosji wynosił średnio około 232 tysięcy osób rocznie (Вишневецкий, 2005, s. 238). Obecnie w Rosji pracuje ponad 10,9 mln legalnych i nielegalnych imigrantów, głównie z obszaru poradzieckiego oraz z Chin i Wietnamu³. Obecność tak wielu obcokrajowców, którzy są nosicielami innej kultury i języka, często powoduje negatywne reakcje ludności miejscowej wykorzystywane przez prokremlowskich polityków. Nastąpił wzrost liczby przypadków nietolerancji, ksenofobii i migrantofobii, co jest często wykorzystywane przez różnego rodzaju nacjonalistów, gotowych do tłumaczenia jakiegokolwiek konfliktu wewnętrznego w kategorii konfliktów etnicznych⁴.

Oprócz napływu do Rosji odmiennych kulturowo migrantów, poważne problemy wiążą się z migracjami wewnętrznymi. Prowadzą one bowiem do wyludniania regionów przeżywających trudności gospodarcze, do których należy

³ Пояснительная Записка к проекту федерального закона «О социальной и культурной адаптации и интеграции иностранных граждан в Российской Федерации», <http://www.fms.gov.ru/documentation/865/details/81610/>; Исследование РБК: как из России уезжают иностранцы. 04 фев.2015, <https://www.rbc.ru/society/04/02/2015/54d0c05e9a7947df123f23e1>

⁴ Как создать позитивный образ мигранта? Советы для ФМС, <http://slon.ru/russia/kak-sozdat-pozitivnyy-obraz-migranta-sovety-dlya-fms-1069531.xhtml>

m.in. Daleki Wschód i Syberia. Zdaniem ekspertów procesy te są katastrofalne dla całego kraju. Przez 10 lat tempo migracji wewnętrznych w Rosji podwoiło się: jeśli w 2006 r. 1,9 mln osób zmieniło miejsce zamieszkania, w 2016 r. - już 4,2 mln⁵.

Masowy odpływ ludności ze stosunkowo słabo rozwiniętych regionów prowadzi do pogłębiania się trudności społeczno-gospodarczych i rozszerzania terytoriów dotkniętych kryzysem. Obszary docelowymi większości migrantów to Centralny Okręg Federalny (aglomeracja moskiewska), Północno-Zachodni (Petersburg), oraz Południowy (Krasnodar). Populacja Moskwy w okresie od 2010 do 2017 roku wzrosła o milion osób: z 11,4 do 12,4 mln. Tylko w 2016 r. przybyło tam 240 tys. osób (w tym z zagranicy tylko 25 tys.)⁶. Masowy odpływ ma miejsce m.in. z Dalekiego Wschodu i Syberii.

Problem ustalenia liczby ludności

Najbardziej chronioną tajemnicą państwową dzisiejszej Rosji jest liczba osób zamieszkujących FR. Oficjalne statystyki mówią, że zaludnienie Rosji mieści się w przedziale 143-147 mln. Istnieją jednak podstawy do kwestionowania tych danych, a zgodnie z innymi źródłami Federację Rosyjską zamieszkuje nawet ponad 50 mln ludzi mniej. W roku 2011 Społeczny Komitet ds. Ludobójstwa Narodu Rosyjskiego, powołując się na Rosyjski Urząd Stanu Cywilnego, podał informację, że według stanu na 1 czerwca 2010 roku w Federacji Rosyjskiej zamieszkiwało 89 654 325 osób⁷. Liczbę tę ogłosiła Ekaterina Ulitina, pracownik Centralnego Ośrodka Analitycznego Urzędu Stanu Cywilnego Federacji Rosyjskiej. Zupełnie odmienne od oficjalnych są dane E.Ulitiny dotyczące śmiertelności. Według jej informacji w roku 2009 zmarło w Rosji aż 5,8 mln osób, a w ciągu pierwszej połowy roku 2010 – kolejne 4,7 mln! Mimo, że władze Federacji otrzymują raporty Urzędu Stanu Cywilnego co kwartał, publikowane przez Rosstat dane mówią o kilkakrotnie mniejszej śmiertelności (2 mln za cały rok 2010 – patrz tab. 1). W prawdziwość danych rządowych dotyczących liczby ludności wątpi rosyjski historyk Andrej Fursov, który stwierdził w roku 2012: „Nie wiemy ile obywateli liczy Federacja Rosyjska. Poważni demografowie mówią, że jest ich 90 milionów. Dwie moje studentki były zaangażowane w spis ludności w różnych dzielnicach Moskwy. Jedna naliczyła w swojej dzielnicy 6,5 tys. osób, a druga – 8,5 tys. Tam, gdzie było 6,5 tys. przykazano napisać 10 tys., a tam, gdzie 8,5 tys. - kazano zmienić na 12 tys.

⁵ А.Мусина, *Россия: Массовая внутренняя миграция угрожает будущему страны*, 12.10.2017, <https://russian.eurasianet.org/node/64821>

⁶ *Россия: Массовая внутренняя миграция угрожает будущему страны*, 16.10.2017, <https://inosmi.ru/social/20171016/240526196.html>

⁷ *Россия взяла курс на вымирание. Забудьте об индексации и детских пособиях*, 25.07.2018,

<https://www.ok.ru/group/54332942712941>

Tak więc, w tych dzielnicach liczbę ludności zwiększono o 30%. Uważam, że taka sytuacja miała miejsce w całej Rosji. Naprawdę nie znamy realnej liczby ludności naszego kraju. Jedno wiem na pewno. Aby utrzymać posiadane przez nas terytorium, konieczne jest minimum 70 milionów ludzi. Jeśli będzie mniej, to nie utrzymamy naszej ziemi”⁸.

Tak ocenił sytuację Fursov siedem lat temu. Jego ocena nie wydaje się skrajna, jeśli wziąć pod uwagę innych autorów, uwzględnionych w cytowanym dokumencie. Są mianowicie badacze, według których prawdziwa liczba mieszkańców Rosji nie wykracza poza 60 mln, a powiększenie tej liczby wynika z uwzględnienia migrantów z krajów muzułmańskich, Chin i Wietnamu, których w Rosji, według nieoficjalnych danych, jest około 20 milionów. W wielu dużych miastach liczba osób z krajów muzułmańskich wynosi 50%, a w Moskwie nawet więcej. Danych tego typu nie podaje się do wiadomości publicznej, gdyż stanowią one świadectwo narodowej katastrofy. Jej obrazem są liczne małe miejscowości centralnej Rusi, które w minionych dekadach wymarły, znikając z mapy. Tak więc, według różnych źródeł informacji, liczba mieszkańców Federacji Rosyjskiej (wraz z imigrantami), wynosiła w roku 2010 około 88–89 mln. Obecnie powinno być to kolejne kilka mln mniej.

Specyficznym sposobem obliczenia liczby ludności jest analiza zużycia zboża. Spożycie zboża jest wskaźnikiem niezależnym od danych statystycznych, które mogą być nagiwane w zależności od bieżących potrzeb politycznych. Rosja to kraj, w którym zawsze spożywano dużo chleba. W 2017 roku produkcja zboża w Rosji wyniosła 134 mln ton. Z tej liczby około 25%, czyli 33 mln ton, należy odliczyć na zasiewy w kolejnym sezonie, na cele paszowe oraz straty podczas magazynowania. Kolejne 35 mln ton przeznaczono na eksport. Z prostego rachunku wynika, że do krajowej konsumpcji pozostało 66 mln ton. Średnie spożycie pieczywa w przeliczeniu na 1 osobę wynosi 173 kg. Jest to ilość, do produkcji której przeznaczyc należy 1004 kg zboża. Skoro jedna tona zboża jest zużywana na wyżywienie jednej osoby, a zużycie zboża na cele żywieniowe wyniosło 66 mln ton, to oznacza, że w Rosji jest właśnie 66 mln konsumentów, przy założeniu zapewnienia wyżywienia dla wszystkich. Według podobnych kalkulacji, w 2010 roku zaludnienie Rosji wynosiło 84 mln. Prawdziwość tych szacunków potwierdzają oficjalne dane dotyczące wyjazdu z Rosji 35 mln ludzi w okresie od 1990 do 2010 roku⁹.

⁸ *Какова реальная численность населения России*, 16.05.2018,
https://pikabu.ru/story/kakova_realnaya_chislennost_naseleniya_rossii_16052018_6080899
⁹ *Россиян уже давно не 140 млн., их осталось меньше 90 миллионов. Остальные вымерли*

<https://oleg-leusenko.livejournal.com/10573085.html>; *Сколько в реальности людей живет в РФ: 146, 100 или 80 миллионов?* <http://www.ochividets.ru/blog/46805/>

Przyrost zaludnienia Federacji, o jakim informują oficjalne statystyki, odbywa się przede wszystkim na obszarach zamieszkałych przez ludy muzułmańskie, podczas gdy dramatycznie spada liczebność słowiańskich mieszkańców Federacji. W Czeczenii Rosjanie stanowią dzisiaj około 1% zaludnienia, a ich udział w liczbie mieszkańców Moskwy spadł poniżej 50%¹⁰. Jeśli obecne procesy będą kontynuowane, w ciągu 10–15 lat Rosja stanie się krajem w przeważającej mierze muzułmańskim o zdegradowanej populacji.

Wielu badaczy rosyjskich, m.in. I. Beloborodov, uważa że oficjalne wyniki spisu ludności z 2010 roku nie mogą stanowić wiarygodnej podstawy do badań, gdyż nie ujawniają prawdziwej skali migracji oraz daleko idących zmian w strukturze etnicznej społeczeństwa¹¹. Zawyżane też są dane o liczbie mieszkańców. Według spisu zaludnienie Rosji w okresie 2002-2010 zmniejszyło się o 2,6 mln, jednak statystyki nie odnotowują istotnych zmian w udziale Rosjan. Wyniki spisu ludności z 2002 roku ujawniły, że liczebność Rosjan zmniejszyła się w okresie 1990-2002 z 130,4 mln do 104,1 mln, mimo że właśnie w tych latach w Rosji osiedliło się 9,5 mln rosyjskich mieszkańców byłych republik ZSRR. Oznacza to że w tym okresie liczba zgonów wśród Rosjan przewyższała liczbę urodzeń o 35,8 mln (34% wszystkich Rosjan). Spadek udziału Rosjan w zaludnieniu Federacji wynosił więc średnio 1,7% na rok. Czy jest możliwe, aby ta tendencja została nagle powstrzymana w przelomowym roku 2002? Kontynuacja tej fatalnej tendencji oznacza zmniejszenie liczby Rosjan w Federacji do 77 mln w roku 2020 i do 46 mln w 2050 r. Tak się stanie przy założeniu, że rząd i nadal będzie podejmować działania w celu wspierania rodzin (Льготы..., 2019; Чурялов, 2017; Чурялов, 2017-a), aby zapobiec rosnącemu kryzysowi rodziny i dalszemu spadkowi liczby urodzeń, a także pod warunkiem, że Rosjanie przestaną z Rosji wyjeżdżać. Jeżeli władze Federacji zaniechają działań mających na celu przeciwdziałanie tym niekorzystnym tendencjom, liczba Rosjan w roku 2050 spadnie do 38 mln (Российская..., 2014, s. 337).

Według Federalnej Służby Migracyjnej w ciągu ostatniej dekady nastąpiło silne ożywienie migracji: rocznie do Rosji przybywa kilkanaście milionów ludzi, z czego tylko kilka milionów rejestruje swoje przybycie. W ogromnej większości są to migracje sezonowe. Np. w 2017 roku 17,1 mln migrantów wjechało na terytorium Federacji, a 15,0 mln osób ją opuściło¹². W Rosji przebywa 11,9 mln

¹⁰ *Россиян планомерно умерщвляют. Сколько нас осталось?*

http://www.evasiljeva.ru/2018/04/blog-post_98.html

¹¹ И. И. Белобородов, *Всероссийская перепись населения: искажение этнической реальности*, 31.03.2014, http://www.riss.ru/demography/famille/2952-vsrossijskaya-perepis-naseleniya-nedootsenka-immigratsii-i-deformatsiya-etnicheskoj-kartiny#.VIB_JWdkJJA

¹² *Государственный доклад о положении детей и семей, имеющих детей, в Российской Федерации*,

cudzoziemców i bezpaństwowców (dane za rok 2015, według rocznego raportu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji, opublikowanego 19 kwietnia 2016 r.). Według danych pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Aleksandra Buksmana tylko 1,5 miliona z nich pracuje legalnie¹³.

Pod względem zmian w strukturze ludności w następstwie migracji, sytuacja w Rosji przypomina więc tę, z jaką mamy do czynienia w krajach Europy Zachodniej. Tak w Rosji jak i w Europie szybko przybywa muzułmanów, zarówno na skutek imigracji jak i w efekcie przyrostu naturalnego muzułmańskich mniejszości, co jest źródłem narastających antagonizmów etnicznych. Imigracja może stać się potężnym czynnikiem zmian nie tylko ilościowych, ale także struktury etnicznej ludności. I ten fakt będzie miał ogromne konsekwencje dla Rosji¹⁴. Szczególna sytuacja kształtuje się w regionie Dalekiego Wschodu, gdzie ma miejsce kolonizacja chińska.

Chińczycy na Dalekim Wschodzie

Dalekowschodni Okręg Federalny Rosji obejmuje terytorium porównywalne z regionem Europy, to największy i jednocześnie najmniej zaludniony region Rosji. Zajmuje 36 proc. powierzchni kraju, na którym zamieszkuje zaledwie 6,3 mln ludzi. Na jednego mieszkańca rosyjskiego Dalekiego Wschodu przypada aż 1 km kw. W południowej części Okręgu znajdują się duże obszary żyznej, a nie zagospodarowanej ziemi. Pomimo całego bogactwa zasobów, rosyjski Daleki Wschód (podobnie jak sąsiednia Syberia) podupadł pod względem rozwoju gospodarczego i społecznego. Częstość występowania ubóstwa jest prawie 40% wyższa niż średnia rosyjska, podczas gdy wskaźniki śmiertelności i wskaźniki jakości życia należą do najgorszych w kraju. W czasach sowieckich dochód gospodarstwa domowego był wyższy niż średnia krajowa, ale teraz spadł do około 87%. Wskaźniki przestępczości są o jedną trzecią wyższe niż w pozostałej części Rosji¹⁵. Wszystko to należy uważać za przyczyny odpływu ludności słowiańskiej, który trwa od momentu rozpadu ZSRR (Dmochowski, 2013).

2017 год, <https://depobr-molod.admhmao.ru/upload/iblock/b5a/Doklad-2017.pdf>
<https://depobr-molod.admhmao.ru/gosudarstvennyy-doklad-o-polozhenii-detey-i-semey-imeyushchikh-detey-v-rossiyskoy-federatsii-za-2017/2286431/gosudarstvennyy-doklad-o-polozhenii-detey-i-semey-imeyushchikh-detey-v-rossiyskoy-federatsii-za-2017>

¹³ Нелегальная миграция в РФ, <https://tass.ru/info/691935>

¹⁴ M. Adomanis, *Are Russia's Demographic Improvements A "Myth?"*, <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2012/12/12/are-russias-demographic-improvements-a-myth/>

¹⁵ Z. Dashdorj, *China's threat to Russia's Far East: Real or perceived?* 3.01.2019, <https://www.gisreportsonline.com/chinas-threat-to-russias-far-east-real-or-perceived.politics,2742.html>

Po rozpadzie ZSRR stworzono możliwości dzierżawienia ziemi obcokrajowcom. Z uwagi na niskie ceny z możliwości tych skorzystali Chińczycy. W przeciwieństwie do innych części świata, społeczności lokalne, praktycznie odcięte od rosyjskiej gospodarki, z zadowoleniem przyjmują chińskie inwestycje, które stanowią najlepszą drogę do gospodarczej aktywizacji regionu. Obecnie chińskie firmy dzierżawią ponad sześćset tysięcy hektarów ziemi na Dalekim Wschodzie¹⁶. Według chińskich przedsiębiorców ubywa ludności miejscowej, a rolnictwo w coraz większym stopniu opanowane jest przez Chińczyków¹⁷. Trzeba podkreślić, że trzy chińskie prowincje graniczące z rosyjskim Dalekim Wschodem - Heilongjiang, Jilin i Liaoning mają łączną populację 134 mln. Dzięki nowemu systemowi bezwizowemu dla grup turystycznych liczba Chińczyków odwiedzających Rosję dramatycznie wzrosła. W 2017 r. liczba takich krótkoterminowych wizyt osiągnęła 944 tys., co stanowi wzrost o 23% w stosunku do roku poprzedniego. Według oficjalnych statystyk chińskie wydatki wojskowe są obecnie co najmniej dwa razy większe od rosyjskich. Nietrudno wyobrazić sobie rosnący niepokój Rosji wobec rosnącej potęgi południowego sąsiada¹⁸. A mimo to władze rosyjskie nie są w stanie zapobiegać rosnącej zależności Dalekiego Wschodu od południowego sąsiada. Od czasu wojny granicznej z 1969 stosunki między dwoma krajami uległy poprawie, ale wciąż pozostają nie uregulowane (Галенович, 2013, s. 282). Władze na Kremlu obiecywały ożywienie gospodarcze bez pomocy Chińczyków, ale jeśli chodzi o inwestycje, pochodzą one głównie z Chin. Liczba obywateli rosyjskich, zamieszkujących Syberię maleje, podczas gdy rośnie chińska diaspora (Гельбрас, 2004; Суровцев, Литвинов, 2007, s. 105; Безруков, Горбенкова, 2008, s. 123; Шолл-Латур, 2007, s. 367). Francuska historyczka gruzińskiego pochodzenia, członkini Akademii Francuskiej Helene Carrere d'Encausse w swoim czasie stwierdziła, że „rządzący Rosją (...) nie mają wykształcenia ani formatu, by stawić czoło tego rodzaju problemom. (...) Boją się. Starają się wzmocnić straż graniczną, ale proszę popatrzeć, jak wygląda ta granica! Pewnego dnia obudzą się w nowej rzeczywistości: te słabo zaludnione ziemie pełne będą chińskich kupców i osadników” (Kisielewski 2007, s. 39).

Jednakże wydaje się, iż obecne kremlowskie władze mają świadomość niebezpieczeństwa, bowiem już w 2000 r. Putin stwierdził, że Rosji grozi utrata całych bezkresnych polaci Syberii (to 40 % terytorium kraju) na rzecz Japonii, Chin, a nawet Korei. Ostrzegł, że jeśli na Syberię nie przyciągnie się rosyjskiej

¹⁶ *Kitajskaâ kolonizaciâ Rossii*, <http://ava.md/analytics-commentary/025291-kitaiskaya-kolonizaciya-rossii.html>

¹⁷ D. Stanway, *Insight: For Chinese farmers, a rare welcome in Russia's Far East*, <http://www.reuters.com/article/2013/12/22/us-china-russia-agriculture-insight-id>

¹⁸ Z. Dashdorj, *China's threat to Russia's Far East: Real or perceived?* 3.01.2019, <https://www.gisreportsonline.com/chinas-threat-to-russias-far-east-real-or-perceived.politics,2742.html>

ludności i inwestorów, to w przyszłości następne pokolenia będą tam mówić po chińsku lub japońsku. Wszak w nadgranicznych miastach Chińczycy stanowią jedną trzecią mieszkańców i proces kolonizacji postępuje. Według rosyjskiej Federalnej Służby Statystycznej, w 2011 roku Daleki Wschód otrzymał 9,9 mld dolarów inwestycji zagranicznych, które stanowią tylko 5% wszystkich inwestycji uzyskanych przez Rosję. Ponad 75% tej kwoty przeznaczono na rozwój eksploatacji ropy naftowej i gazu na Sachalinie.

Prezydent Rosji Władimir Putin ogłosił XXI wiek erą Dalekiego Wschodu. W 2017 r. powstało Centrum Badań nad rozwojem demograficznym Dalekiego Wschodu, od kilku lat działa Agencja rozwoju kapitału ludzkiego na Dalekim Wschodzie, odbywa się tutaj największe Wschodnie Forum Gospodarcze, istnieje program „dalekowschodni hektar”, według którego każdy chętny obywatel FR otrzymuje hektar ziemi bezpłatnie w celu osiedlenia się lub uprawiania rolnictwa. Po pięciu latach hektar może przejść na własność, jeżeli działka jest wykorzystywana zgodnie z celem. Chętnych nie jest jednak zbyt wielu. Państwo przeznaczyło na ten cel 140 mln ha ziemi, ale w ciągu 2016 roku przydzielono zaledwie 26 tys. ha. Jednak wszystkie te środki nie rozwiązały jeszcze problemu odpływu ludności i wysokiej śmiertelności¹⁹.

Podczas spisu ludności w 2002 r. w Rosji mieszkało legalnie 4 mln Chińczyków i Wietnamczyków. Liczba ta nie obejmuje chińskich wspólnot żyjących wśród lasów Dalekiego Wschodu. Według niezależnych szacunków kolejne 4 mln Chińczyków pracowało nielegalnie w miastach Dalekiego Wschodu, ale także w Moskwie²⁰. Statystyka oficjalna podaje, że na terytorium Federacji Rosyjskiej mieszka około 8 mln Chińczyków. Liczba imigrantów rośnie z każdym rokiem. Jeśli w latach 90. do Rosji rocznie przyjeżdżało średnio 500-600 tys. Chińczyków jako do stałego miejsca zamieszkania, to w 2002 roku przyjechało ich ponad milion. Władze rosyjskie nie są w stanie kontrolować tego żywiołowego procesu²¹.

Siergiej Markow, powiązany z Kremlen deputowany i członek Jednej Rosji, powiedział *ISN Security Watch* jak establishment interpretuje ten kryzys populacji: „Jest wielki strach, że demograficznie osłabiona Rosja nie będzie już w stanie kontrolować bogatych w surowce naturalne i strategicznie niezbędnych bezkresów Syberii, jeśli nastąpi ich wyludnienie. Z miliardem Chińczyków po

¹⁹ А.Мусина, *Россия: Массовая внутренняя миграция угрожает будущему страны*, 12.10.2017, <https://russian.eurasianet.org/node/64821>; R.Szoszyn, *Daleki Wschód: Chińczycy wypierają Rosjan*, 10.08.2017, <https://www.rp.pl/Polityka/308109865-Daleki-Wschod-Chinczyzy-wypieraja-Rosjan.html>

²⁰ E. Gil'bo, *Perspektivy kitaizacii Rossii*, Gazeta „Novyj Peterburgъ”, №38(625), 25.09.2003 g.

²¹ *Ibidem*.

drugiej stronie granicy, indywidualnie głodnych ziemi i kolektywnie w pilnej potrzebie bogactw naturalnych, mamy wielki powód do niepokoju”²².

Może właśnie to jest wyjaśnienie obsesji rosyjskich władz na punkcie wielkości populacji, która skutkuje porwaniami całych sierocińców ze wschodu Ukrainy²³. Na wyludniającym się Dalekim Wschodzie lokalne władze podkreślają historię wokół „chińskiej ekspansji”, ale na obszarze pustoszącej FR brak jest chętnych do przesiedlenia się na drugi koniec kraju. Nic więc dziwnego, że na Kremlu pojawiają się koncepcje przesiedlenia mieszkańców wschodniej Ukrainy na Daleki Wschód: 1 mln z Krymu i 4 mln z Donbasu. Ale i to wydaje się rozwiązaniem chwilowym, gdyż Federacja Rosyjska rocznie traci ponad 1 mln słowiańskiej ludności²⁴.

Prawidłową interpretację danych statystycznych dotyczących migracji, ruchu naturalnego, struktury etnicznej uniemożliwia ich niespójność i nierzetelność ujawniająca się przy szczegółowej analizie danych z różnych okresów. Z jednej strony badacz staje wobec braku kompletności danych, przy jednoczesnym ich nadmiarze i rozproszeniu. Ponadto niektóre kategorie danych są utajnione i niedostępne dla badaczy (*Политика миграции ...*, 2005, s. 86-91; Рязанцев, 2012, s. 21-24). W takich okolicznościach, statystyki państwowe nie mogą służyć jako wystarczająco silna podstawa empiryczna do badania chińskiej obecności w Rosji w ogóle, a na rosyjskim Dalekim Wschodzie w szczególności. To powoduje szerokie zapotrzebowanie na informacje z różnych nieformalnych źródeł, w tym oceny niezależnych organizacji analitycznych, ekspertów i prywatnych wypowiedzi urzędników. Jednakże należy pamiętać, że takie informacje są zwykle wtórne i mało precyzyjne. Biorąc pod uwagę wysoką konkurencyjność Chińczyków, ich poziom organizacji i żywotność, Rosja ma się czego obawiać. Wystarczy uświadomić sobie, że chińskie diaspory w Azji Południowo-Wschodniej, stanowiące tam ok. 10% populacji, kontrolują nawet 30% gospodarek państw, w tym większość handlu i przemysłu wydobywczego²⁵. Badacze rosyjscy wyrażają obawę, że kiedy chińska mniejszość osiągnie 12-15%

²² Ben Judah, *Russia: Ominous Demographics*, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ots591=4888CAA0-B3DB-1461-98B9-E20E7B9C13D4&lng=en&id=108474>

²³ *Конгрес українців засуджує викрадення терористами дітей на сході України*, http://www.newsru.ua/ukraine/29jul2014/sky_ditu.html; *Украина обвинила ЛНР в "похищении" 60 сирот в Луганске*, 26.07.2014,

<http://m.rosbalt.ru/ukraina/2014/07/26/1296718.html>; *Россия уверяет, что готова вернуть Украине похищенных террористами детей из Снежного*, 13.06.2014,

²⁴ М. М. Притула, *Россия сообщила о готовности вывозить население Донбасса в Сибирь*, 19.06.2014, <http://nuina.net/rossyja-soobschyla-o-hotovnosti-vyvozyt-naselenye-donbassa-v-sybyr/>

²⁵ *Смогут ли русские так долго удерживать суверенитет? На вопросы редакции ОПЕС.ру отвечает Евгений Витальевич Гильбо*, http://www.opec.ru/analyze_doc.asp?d_no=42034

zaludnienia Rosji, będzie to oznaczało także silne wpływy polityczne w Moskwie. Tymczasem władze w Pekinie będą mogły powtórzyć scenariusz „krymski” na Dalekim Wschodzie, wykorzystując silną obecność Chińczyków w regionie (Капканщиков, 2006, s. 112).

Na początku czerwca 2015 roku chińskie przedsiębiorstwo Huae Sinban Company wydzierżawiło od Rosji 115 tysięcy hektarów ziemi na wschód od jeziora Bajkał²⁶. Są to głównie nieużytki i pastwiska wzdłuż granicy Rosji z Chinami i Mongolią. Umowa, dotycząca rozwinięcia na niej działalności rolniczej, obowiązywać będzie przez 49 lat. Gubernator Kraju Zabajkalskiego Konstantin Ilkowski w rozmowie z agencją RIA Nowosti uzasadniał taką decyzję tym, że rozwój regionu wymaga inwestycji. „Rozmowy z rosyjskimi firmami pokazały, że nie są one skłonne do inwestowania w rozwój naszego rolnictwa. Powodem jest niekorzystny klimat. Chińskim partnerom to nie przeszkadzało”. Umowa z koncernem Zoje Resources przewiduje, że Chińczycy zainwestują na wydzierżawionych terenach ok. 450 mln dol.²⁷ Za samą dzierżawę Chińczycy zapłacą 1,4 miliarda rubli, czyli niecałe 100 milionów złotych. Oznacza to, że rocznie za każdy hektar terenu zapłacą jedynie 250 rubli (17 zł). Jeżeli w ciągu najbliższych lat inwestycja okaże się sukcesem, Chińczycy będą mogli zwiększyć dzierżawiony areal do 200 tysięcy hektarów. Chińskie przedsiębiorstwo planuje rozpocząć w Rosji różnorodną działalność, od uprawy zbóż, rzepaku, pasz dla zwierząt i ziół, po hodowlę drobiu, produkcję mięsa i nabiału. Produkcja ma trafić jednocześnie na rynki w Chinach i Rosji.

Z kolei w 2014 roku chińska spółka Cofco Corporation kupiła za 1,5 miliarda dolarów większość udziałów w rosyjskiej spółce Noble Group Ltd., która zajmuje się handlem pszenicą, kukurydzą i jęczmieniem. Chińczycy w ostatnich latach intensywnie inwestują w produkcję żywności w innych krajach, starając się zaspokoić popyt bogacącego się chińskiego społeczeństwa. Poważnym problemem w Chinach jest bowiem zanieczyszczenie ziemi, wody i powietrza, które negatywnie wpływa na jakość żywności. Poważnym problemem jest także słabość systemu kontroli produktów spożywczych, brak chociażby odpowiednika polskiego Sanepidu. W rezultacie Chińczycy, jeśli tylko ich na to stać, wybierają produkty importowane²⁸.

Chiny są zainteresowane przede wszystkim rosyjskimi surowcami i Rosja nie jest w stanie odwrócić tego niekorzystnego dla niej trendu. Może co najwyżej

²⁶ Ван Хайюнь (Wang Haiyun), *Идеологическое раскрепощение: Россия предоставит Китаю землю в аренду*, 13.06.2015, <http://inosmi.ru/fareast/20150613/228536555.html>

²⁷ „W Rosji powstanie państwo chińskie”. Ludzie Żyrinowskiego alarmują, Kreml nie reaguje, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/chinczycy-dzierzawia-ziemie-w-rosji,553654.html>

²⁸ Chińczycy wydzierżawili kawałek Syberii. Większy od Hongkongu, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/chinczycy-wydzierzawili-kawalek-syberii,552591.html>

uczestniczyć wraz z innymi krajami bogatymi w surowce w napędzaniu chińskiej gospodarki poprzez dostawy surowców. Nawet jeśli Chiny nie są zainteresowane przejęciem Syberii i Dalekiego Wschodu, to oferowane przez nie projekty rozwojowe mają charakter „półkolonialny” i zdaniem rosyjskich ekspertów przypominają te proponowane krajom afrykańskim (Kaczmarek, 2013, s.32).

W związku z zamknięciem firm i odpływem ludności z Dalekiego Wschodu, premier Rosji Dmitrij Miedwiediew 15 października 2014 roku zaproponował utworzyć tam terytoria rozwoju priorytetowego (TRP), na których cudzoziemcy będą pracować bez limitów i bez zgody Federalnej Służby Migracyjnej. Projekt ustawy o TRP pojawił się po wypowiedziach wicepremiera Chin Li Yuanchao: „*Rosja ma rozległe terytoria, podczas gdy w Chinach są najbardziej pracownicy ludzkie na świecie*”. Zgodnie z ustawą, rosyjskie firmy działające na Dalekim Wschodzie, mogą uzyskać prawo do zaangażowania pracowników i specjalistów z Chin, bez ograniczeń, nawet bez konieczności uzyskania zgody organów państwa na ich liczbę i miejsca zamieszkania. Ponadto firmom takim przysługiwać ma prawo korzystania z infrastruktury i zwolnienia podatkowe na 10 lat. Korzyści podatkowe czekają tam również na inwestorów chińskich. Badacze zwracają uwagę, że z punktu widzenia Chin przesiedlenie 100 mln ludzi do Rosji nie wpłynie znacząco na gospodarkę i społeczeństwo chińskie. Dla Rosji oznaczać to będzie podwojenie populacji²⁹. Obecna postawa władz Federacji pozwala przypuszczać, że należy spodziewać się stopniowego znoszenia ograniczeń ekonomicznych, a także nadania obywatelstwa Chińczykom mieszkającym na terytorium Federacji. Kolejny krok to przejęcie władzy przez Chińczyków, po czym wprowadzony zostanie jeden z wariantów: ustanowienie osobnego państwa chińskiego na terytorium Rosji, lub stopniowa integracja z Chinami (*Росси́йская...*, 2014, s. 337).

Postawa Chin wobec migracji do Rosji

Władze chińskie wykorzystują migracje zarobkowe na Daleki Wschód do zdobycia tam silnej pozycji gospodarczej i demograficznej, co może zaburzyć sytuację geopolityczną. Chiny wywierają na Rosję presję, której wyrazem było przekazanie im strategicznie ważnych wysp amurskich w pobliżu miasta Chabarowsk (ponad 300 km²). Chociaż oficjalnie Chiny nie wysuwają roszczeń terytorialnych do dorzecza Amuru, w przyszłości ich roszczenia mogą dotyczyć nie mniej niż 15 tys. km² terytorium Rosji (Мотрич 2004). Wraz ze wzrostem populacji chińskiej na lewym brzegu Amuru staną się one coraz poważniejsze.

Chiński internet daje wyobrażenie o aspiracjach aktywnej chińskiej młodzieży. Oto fragment artykułu z nagłówkiem: „Wyemigruj do Rosji!”. Nieznany autor pod pseudonimem „keyidayisi” dość jasno opisał motywacje i perspektywy chińskiej ekspansji:

²⁹Ibidem.

„Odczuwamy żal z powodu ziemi utraconej w toku historii, przemawiającej silnie do wyobraźni swoimi rozmiarami! Władywostok, Chabarowsk, Sachalin, Góry Stanowe, Bajkał ... Rosjanie nie mieli prawa zajmować tej ziemi! To zbyt niesprawiedliwe aby oddział żołnierzy carskiej Rosji liczący mniej niż tysiąc osób mógł dokonać tak wielkiej sprawy. To wielki błąd naszych przodków! Na szczęście wiemy również, że jesteśmy wielkim krajem, a nasza młodzież wie, że cywilizacja licząca 5000 lat jest gorąca, a pokolenie przywódców dało nam duchową „bombę atomową”. Kwestia terytorialna jest kwestią zasobów i godności. Rosjanie okupowali ponad 1,5 mln km² naszej ziemi, Mongolia - to kolejne 1,5 mln km². Ile bogactwa, ile zasobów, ile pięknych krajobrazów, ile lasów, rzek i rzadkich zwierząt! Łącznie 3 miliony kilometrów kwadratowych! Z jakiego powodu musimy zrezygnować z tej ziemi? Żeby być w sojuszu z Rosją? Dla kilku rosyjskich samolotów? Ponieważ Rosja ma broń atomową?... Nie mamy powodu!

W rzeczywistości wielu ludzi w tym kraju nie zna tej ziemi i ona im jest obojętna. Czy naprawdę trudno jest przywrócić suwerenność Chińczyków na Dalekim Wschodzie? ... Co powinniśmy zrobić? ? Imigrować!!!

Ilu Rosjan jest w kraju, za którym tęsknimy? Na 10 milionach kilometrów kwadratowych ziemi we wschodniej Syberii jest tylko 10 milionów ludzi! To jest nasza nadzieja i powód, dla którego możemy ciężko pracować, dzięki czemu Chińczycy mogą stanąć na ziemi i stać się większością mieszkańców, stając się w końcu prawdziwymi jej gospodarzami! Kiedy nadejdzie „godzina” imigracji? ... Konieczne jest, aby Rosjanie nigdy nie wiedzieli, kiedy to nastąpi, żeby nie podjęli żadnych decyzji do momentu, kiedy będzie już za późno!

Na początkowym etapie będziemy musieli żyć zgodnie z lokalnymi przepisami, a kiedy zgromadzi się nas odpowiednio duża liczba, przestaniemy wypełniać rosyjskie rozkazy, ponieważ w rzeczywistości będziemy na polu bitwy! ... Wszyscy przenosimy się na Daleki Wschód! Aby przetrwać, zakorzenić się, rozwijać, i odzyskać honor naszego narodu! Potomkowie Chin będą nas pamiętać!”³⁰

Podobny program przedstawił inny autor chińskiego Internetu, Shun Xiaojing. Proponuje on korzystanie z rosyjskiej polityki preferencji dla Chińczyków i zwiększanie migracji, by doprowadzić do sytuacji, w której Chińczycy staną się elementem dominującym na Dalekim Wschodzie i Syberii. Wówczas autor ten proponuje utworzenie narodowej autonomii ludu Han, a następnie suwerennej Republiki Hańskiej, która poprzez referendum zadecyduje o secesji od Rosji i przyłączeniu się do Chin. W przypadku interwencji ze strony Rosji, Chiny będą egzekwować „prawa narodu do samostanowienia” i skorzystają z pretekstu do wysłania wojsk w celu ochrony ludności chińskiej (Подольский 2007).

³⁰ Keyidayisi. Wyemigruj do Rosji! ! !,

<https://www.centralnation.com/strategy/emigration.html> / О китайском национализме, 2008.04.05, www.rksm.ru/node/131

Wśród koncepcji rozpowszechnionych w chińskim Internecie znaleźć można interesujące sposoby wyparcia ludności rosyjskiej z miast Dalekiego Wschodu. Jeden z autorów sugeruje otaczanie rosyjskich miast chińskimi osadami, a następnie „odcięcie” ich od zasilania i zaopatrzenia w wodę. Ma to zmusić Rosjan do przeniesienia się do „zwartych miejsc zamieszkania”, czyli do rezerwatów³¹. Argument, że w wielu krajach Europy Zachodniej i Ameryki istnieją chińskie mniejszości, i mimo to nie ma tam niebezpieczeństwa ekspansji chińskiej, w przypadku Rosji nie jest przekonujący. Żaden z tych krajów nie graniczy z Chinami. Długość granicy rosyjsko-chińskiej wynosi ponad 3200 km, a gęstość zaludnienia w Chinach jest około dziesięć razy wyższa, niż w Federacji Rosyjskiej. Po raz pierwszy w swojej historii Rosja konfrontuje się z narodem realizującym ideę ekspansji drogą stopniowego „wypierania” etnicznego. Z wielu materiałów analitycznych wynika, że władze rosyjskie stopniowo tracą kontrolę nad Dalekim Wschodem³² i zdają się nie dostrzegać rosnącej aktywności chińskiej i szybkiego wzrostu potencjału militarnego Chin. Dzieje się tak pomimo faktu, że z wielu dokumentów rządowych wynika zrozumienie sytuacji demograficznej, a w strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku również zwraca się uwagę na konieczność poprawy sytuacji demograficznej, od której ostatecznie zależy przyszłość Rosji.

*

* *

Kryzys gospodarczy spowodował pogorszenie sytuacji demograficznej w Rosji: spadające wskaźniki urodzeń, wysokie wskaźniki zachorowalności i umieralności, zmniejszona długość życia. Od początku lat 90. ubiegłego wieku Rosja weszła w fazę otwartej depopulacji. Jednocześnie nasila się napływ migrantów, w znacznej części nielegalny. Czynniki te sprawiają, że obecna sytuacja demograficzna stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej.

Dlatego wraz z takimi elementami, jak zapewnienie bezpieczeństwa obronnego i gospodarczego, utrzymanie stabilności społecznej i politycznej w społeczeństwie, ochrona przed zagrożeniami środowiska do komponentu systemu bezpieczeństwa narodowego na pierwsze miejsce wchodzi problemy demograficzne.

Wyjście z kryzysu demograficznego (w tym skrajnej formy depopulacji) w Rosji i jej dalszy rozwój jest możliwy tylko poprzez zintegrowane podejście do

³¹ В. Смоленский, *Какая Поднебесная им нужна?*

http://www.vladnews.ru/magazin.php?id=122&idnews=41228¤t_magazin=1930

³² О. Никоноров, *Коли розвалиться Росія: Чи відродиться Далекосхідна республіка*, 29.12.2015, <https://www.depo.ua/ukr/svit/koli-rozvalitsya-rosiya-chi-vidroditsya-na-kordoni-z-kitaem-29122015200000>

zarządzania państwowymi procesami demograficznymi. Podejście takie obejmuje stymulację wzrostu liczby urodzeń, a przynajmniej ustabilizowanie go, zmniejszenie śmiertelności, tworzenie właściwej obecnym realiom demograficznym polityki imigracyjnej państwa, zwiększenie mobilności wewnętrznej ludności, i, co najważniejsze, stworzenie ekonomicznych i społecznych warunków dla zdrowego pod względem zarówno duchowym jak i fizycznym życia ludzkiego, jako najważniejszej wartości państwa. Działania takie powinny stać się priorytetem władz na Kremlu i zastąpić dotychczasową awanturniczą politykę ekspansji terytorialnej, co byłoby zgodne z radami takich mędrców jak cytowany wyżej Michaił Łomonosow.

Literatura

- Безруков И., Горбенкова Е., 2008, *Приоритеты государственной политики привлечения иностранной рабочей силы в экономике Дальнего Востока России*. В кн.: *Демографические перспективы России*. Материалы междунар. научно-практ. конференции «Демография. Будущее России: проблемы и пути решения». Москва, 19-21 сент. 2008, Москва.
- Вишневецкий, А. Г., 2005, *Избранные демографические труды*, Том 2, Наука, Москва.
- Галенович, Ю. М., 2013, *Китайские сюжеты. Чем доволен и недоволен Китай*, Directmedia, Москва.
- Гельбрас В., 2004, *Россия в условиях глобальной китайской миграции*. Москва. *Демографический ежегодник России 2007, 2007*, Статистический сборник, Росстат, Москва.
- Капканщиков, С.Г., 2006, *Макроэкономические проблемы современной России*, Москва.
- Ломоносов, М.В., 1986, *О сохранении и размножении русского народа*. Избранные произведения, Т. 2. Издательство, Наука, Москва.
- Льготы, выплаты, компенсации, субсидии. Как получить деньги от государства?* 2019, (red.) И. Сорокин, Litres, Москва.
- Мотрич, Е.А., 2004, *Ситуация на рынке труда Дальнего востока России: какой путь выбрать?* „Наука и природа Дальнего Востока”, nr 1.
- Национальная идентичность России и демографический кризис*, 2013, Материалы Всероссийской научной конференции (20–21 октября 2006 г.), (red.) Сулакшин С. С., Багдасарян В. Э., Вилисов М. В., Зачесова Ю. А., Пак Н. К., Середкина О. А., Чирва А. Н., Directmedia, Москва.
- Обозреватель*, 2008, Wydania 7-12, РАУ-корпорация, Москва.

- Основы геронтологии. Общая гериатрия*, 2010, т. 1, (ред.) В.Н. Яригина А.С. Мелентьева, ГЕОТАР-Медия, Москва.
- Подольский, С.А., 2007, «Дорогие гости» Приамурья или «китайская угроза» России? Журнал „Русский дом”, nr 3.
- Политика миграции и натурализации в России: состояние дел и направления развития*, (ред.) С.Н. Градировский. Москва.
- Российская Федерация сегодня*, 2014, Выдания 9-16, Федеральное Собрание - Парламент Российской Федерации, Москва.
- Рязанцев, С., 2012, «Глобализация по-китайски»: инвестиции, миграция, диаспора. «Международные процессы», т.10, nr 3.
- Суровцев И., Литвинов Н., 2007, *Миграция и национальная безопасность России. Аналитический обзор*. В кн. : *Миграция и безопасность России*. Воронеж.
- Черкесов, Б.А., 2006, *Демографическая ситуация – как одна из социально-экономических проблем российского общества*. „Успехи современного естествознания”, № 10.
- Чурилов Ю., 2017, *Пособия, льготы и субсидии беременным и молодым мамам*. Litres, Москва.
- Чурилов Ю., 2017-а, *Пособия, льготы и субсидии многодетным родителям*. Litres, Москва.
- Шолл-Латур, П., 2007, *Россия Путина: эффект счастья. Империя под прессингом НАТО, Китая и ислама*, Москва.
- Bobkowski, K., 2013, *Chiny w grze o dominację nad Eurazją*, Przegląd Geopolityczny, 6, s. 47-60.
- Dmochowski, T., 2013, *Zmiany demograficzne na rosyjskiej Syberii i Dalekim Wschodzie w latach 1989-2010*, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, nr 3, s. 35-62.
- Dutka, J., 2017, *Strategia demograficzna w historii myśli geopolitycznej*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 36-48.
- Gryz, J., 2009, *Geopolityczne aspekty polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej*, Przegląd Geopolityczny, 1, s. 119-132.
- Kaczmarek, M., 2013, *Niedźwiedź patrzy na Smoka. Rosyjska debata na temat Chin*. „Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpią”, nr 31, luty, Warszawa.
- Kisielewski, T.A., 2007, *Schyłek Rosji*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Warszawa.
- Kłaczyński, R., 2017, *Rosyjsko – chińska rywalizacja o surowce energetyczne Zachodniego Turkiestanu*, Przegląd Geopolityczny, 20, s. 74-85.
- Kowalczyk, K. A., 2019, *Geopolityczne dążenia współczesnej Rosji*, Przegląd Geopolityczny, 27, s. 78-92.
- Łakomy, M., 2017, *Bezpieczeństwo demograficzne a potęga państw*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 124-141.

- Sulek, M., 2017, *Kasandryczne prognozy demograficzne – nauka, pseudonauka, czy ideologia?*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 9-21.
- Wasiuta, O., 2014, *Integracja Rosji jako globalny projekt geopolityczny Rosji*, Przegląd Geopolityczny, 7, s. 37-60.
- Wilczyński, P. L., 2015, *Wydobycie bogactw mineralnych w krajach NATO i w obszarze postsowieckim*, Przegląd Geopolityczny, 12, s. 109-132.
- Wilczyński, W.J., 2015, *Zmierzch Europy – demograficzne konsekwencje przemian cywilizacyjnych*, [w:] T.Z. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo Europy – uwarunkowania społeczne*, PTG Kraków, s. 15-36.

Demographic problems of Russian Federation

The article presents the evolution of the demographic situation of the Russian Federation in the context of general demographic patterns and geopolitical processes that affect all spheres of social life. The author shows that the demographic catastrophe that has occurred in Russia in recent decades is a process that has not been fully elucidated so far. Despite its distinctness, the demographic situation in Russia now has many analogies with that which takes place in Western European countries - this is particularly about the rapid aging of the population and its extinction, and the mass influx of immigrants, in particular from Muslim countries. In the most vivid way it is visible in the Russian Far East, from where the Russian population emigrates, and in its place, the Chinese quickly appear. In the conclusions, the author points out the need to change the policy of the Russian authorities, which should prevent the effects of demographic decline and seek to increase demographic dynamics and, on the other hand, lead to the control of the spontaneous flow of culturally alien migrants that threatens the security of the state. The development of demographic forecasts is not supported by mutually contradictory statistics, which are most likely to be manipulated and unreliable.

Key words: Far East, migrations, Russia, demographic situation, population.